

Empatian politiikka

Pian on käsillä se aika vuodesta, jolloin napitetaan pyjama, pöyhitään tyynejä ja vedetään verhot ikkunan eteen. Laiska äänestäjä on käymässä vaaliunille. Niiden aikana virkamiehet, tutkijat ja tiedotusvälineet tulevat kuumeisesti pohtimaan nukkujan motiiveja ja suunnittelemaan erilaisia ravistustalkoita, joilla hänet saataisiin tehokkaimmin virkoamaan. Miksi velttoilija ei ymmärrä, että hänen sängyssä makaavilla harteillaan lepää koko edustuksellisen demokratian legitimitetti?

Tämän numeron symposiumin teema on empatia ja politiikka. On vaikea paikallistaa toista politiikan aluetta, jossa empatia olisi yhtä kateissa kuin äänestämässä käymisestä tai ylipäänsä poliittisesta osallisuudesta keskusteltaessa. Nukkuvan äänestäjä seikkailee ilmiön syvempää hahmottamista vaikeuttavana mielikuva- na vaaleista toiseen riippumatta siitä, että usealta vuosikymmeneltä kertynyt tutkimustieto on systemaattisesti osoittanut poliittisen osattomuuden heijastavan taloudellista niukkuutta, työmarkkinoille pääsyn esteitä tai niillä koettuja riskejä, sosiaalisten verkostojen ohuutta, terveysongelmia ja riittämätöntä tukea kotoutumiseen. Puhe nukkuvien puolueesta on oppikirjaesimerkki siitä, miten eriytymistä synnyttävät monisyiset mekanismit typistetään pitkälti yksilön motivaation puutteesta johtuvaksi ilmiöksi.

Miksi näin on käynyt ja miten tilanteen voisi korjata? Yksi keskeinen syy lienee hyvä- ja huono-osaisten välillä yleisesti vallitseva empatiavaje ja solidaarisuuskui- lu: mitä paremmin itsellä menee, sitä hanakammin erilaisten vaikeuksien kanssa kamppailevat nähdään syyppinä omaan tilanteeseensa. Vaalitorkkuja ei seuraa riit- tävästi politiikkaa eikä siksi ymmärrä, että voisi vaaleissa äänestämällä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Jos ei kerran äänestä, ei saa myöskään valittaa.

Sakari Kainulainen ja Juho Saari havaitsevat tässä numerossa empatiakuiluja luotaavan symposiumin osana julkaistavassa artikkelissaan, että eri yhteiskunnal- lisista ryhmistä ainoastaan vanhuksat saavat tasaisesti osakseen välittämistä. Myös lapsia ja vammaisia kohtaan tunnetaan myötätuntoa, mutta päihdeongelmaisten, maahanmuuttaneiden, pakolaisten ja erityisesti ylivelkaantuneiden kohdalla ollaan huomattavasti kitsaampia. Empaattisuus on yleisempää vasemmistopuoluei- den ja vihreiden kannattajien keskuudessa ja vastaavasti vähäisempää hallituspuo- lueiden ja perussuomalaisen kannattajilla.

Kainulaisen ja Saaren tulokset ovat linjassa eri maissa tehtyjen tutkimusten kanssa. Niissä on huomattu, että talouspolitiikan osalta liberaalit ovat konservatiiv- ija äänestäjiä empaattisempia ja että kummatkin tuntevat empatiaa läheiseksi kokemuksiinsa ryhmiin ulkoryhmien sijaan (ks. Hasson ym. 2018). Jälkimmäisessä on kyse ilmiöstä, jota Kaisa Herne kutsuu symposiumin osana julkaistussa katsauk- sessaan vinoutuneeksi empatiaksi:

Jokainen vanhempi tietää, miltä oman lapsen kärsimys vanhemmasta tuntuu, vähemmistöön kuuluva ymmärtää toista vähemmistön jäsentä, vammainen tuntee muidenkin vammaisten kohtaamat esteet yhteiskunnassa, ja niin edelleen. Toki ymmärrämme ja empatisoimme myös niitä, jotka eivät ole itsemme kaltaisia, mutta pääsääntöisesti empatiakykymme on vinoutunut omaa sisäryhmää suosivasti.

Herneen mielestä on selvää, että politiikassa ei kaivata lisää vinoutunutta empati-aa, sillä se pikemminkin vahvistaa vallitsevia ennakkoluuloja, kuplautumiskehitystä ja omien sisäryhmien suosimista.

Empatiavaje on kiinnostava tulkinta sille, miksi poliittinen osattomuus yhä edelleen nähdään nukkujan omana valintana. Toisaalta siinä piilee myös paradoksi, koska yksilöä vastuuttavaa asennoitumista selitetään vastuuttamalla empatiavajeesta kärsivät omasta toiminnastaan. Katse pysyy siis edelleen yksilöiden tasolla politiikan toimintatapojen ja yhteiskunnan rakenteiden sijaan. Spencer Piston (2018) osoittaa tuoreessa kirjassaan, että jopa Yhdysvaltojen kontekstissa myötämielisyys köyhiä ja närkästys rikkaita kohtaan ovat keskeisiä äänestäjien poliittisia näkemyksiä muovaavia tuntemuksia. Monille saattaa olla kuitenkin epäselvää, millaisilla politiikkatoimilla tasapuolisempaa tulonjakoa voidaan edistää, ja myös poliittiset toimijat ovat usein taidokkaita esittämään politiikkansa vaikutukset eri ryhmille mahdollisimman myötäsukaisessa valossa. Poliittisten silmänkääntötemppeujen ansiosta ”karskissa” asenteessa ei välttämättä olekaan enää psykologisessa mielessä kyse empatian puutteesta vaan vilpittömästä käsityksestä siitä, että ryhtiliikkeet ja aktiivisuustalkoot koituvat kohteidensa omaksi parhaaksi.

Läheskään aina veltoilijäänestäjään kohdistuva kovistelu ei ole lähtöisin pelkästään ulkopuolelta. Taloudellisesti, sosiaalisesti ja/tai poliittisesti heikommassa asemassa olevat ihmiset saattavat syyttää osattomuudestaan pitkälti itseään, sillä se on keino nähdä poliittisen järjestelmän toiminta siitä huolimatta oikeutettuna. Ihmisen on vaikea perustella etenkin itselleen alistumista epäoikeudenmukaiselle kohtelulle ilman vastarintaa (Jost ym. 2003). Mikäli avoimeen protestointiin ei ole mahdollisuutta tai halua, on helpompi asettua puolustamaan tahoja tai järjestelmää, jonka toiminta koettiin alun perin syrjivänä tai muuten ongelmallisena. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi osallisuuden voimakkaasta eriytymisestä huolimatta poliittinen luottamus on säilynyt meillä korkealla tasolla.

Yksilön motivaatiota korostava lähestymistapa on erityisen vahingollista siksi, että se harhauttaa etsimään ratkaisuja liian kapealta alueelta. Poliittisen osattomuuden nivoutumista koko huono-osaisuuden kudelmaan ei voida purkaa pelkällä demokratiapolitiikalla tai vaaleja siirtelemällä ja yhdistelemällä. Kuten Eeva Luhtakallio ja Maria Mustranta (2017) huomauttavat teoksessaan *Demokratia suomalaisessa lähiössä*, demokratiasta ei voida puhua ilman oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Demokratian ongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan siis joukko poliittisen päätöksenteon ulottuvilla olevia uudistuksia, joita ei tähän mennessä ole juurikaan arvioitu niiden mahdollisten demokratiavaikutusten osalta.

Tutkimusten pohjalta tiedetään, että lapsuudenkodin olosuhteilla on voimakas vaikutus poliittisen osallistumisen edellytyksiin sekä vanhempien sosioekonomisen aseman että vanhemmilta saadun esimerkin kautta (Lahtinen ym. 2017a). Nuoret ovat siten keskenään epätasa-arvoisessa asemassa heti äänioikeuden saavuttuaan, mitä voidaan kompensoida kodin rinnalla toimivien instituutioiden merkitystä vahvistamalla. Konkreettinen keino on maksuttoman varhaiskasvatuksen ulottaminen kaikille päiväkotikäisille. Professori Jani Erola perusteli hiljat-

tain esittämänsä varhaiskasvatusvelvollisuutta nimenomaan tasa-arvotekona, jolla estettäisiin esimerkiksi maahanmuuttaneiden tai heikossa taloudellisessa tilanteessa elävien vanhempien lasten jääminen muusta ikäluokasta jälkeen jo päiväkotikäytössä (ks. Lahtinen 2018).

Toinen poliittisesta osallisuudesta syrjäytymisvaarassa oleva ryhmä on pelkän peruskoulutuksen saaneet nuoret, joiden äänestysaktiivisuus jäi vuoden 2015 eduskuntavaaleissa alle 30 prosentin. Nykyisistä 30-vuotiaista tähän joukkoon kuuluu SAK:n mukaan 16 prosenttia. Kyseessä on sama ryhmä, johon työpaikkojen katoaminen on kohdistunut voimakkaimmin. Peruskoulutuksen varaan jääminen on myös keskeinen väylä, jonka kautta vanhempien taloudellinen huonosaisuus siirtyy lapsille (Kallio ym. 2016). Samanaikaisesti korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on kääntynyt nuoremmissa ikäluokissa nopeaan laskuun. Matalan koulutuksen tuottamaa poliittisen osallisuuden eriytymistä voitaisiin osin hillitä oppivelvollisuutta pidentämällä. Talouspolitiikan arviointineuvostolle laaditussa tuoreessa raportissa laskeskellaan, että mikäli nyt koulutuksen ulkopuolelle jäävät alle 18-vuotiaat saataisiin pidettyä koulutuksessa 18 ikävuoteen asti, toisen asteen tutkinnon suorittavien osuus kasvaisi, millä olisi merkittävää hyötyä kyseisen joukon myöhemmälle työllisyys- ja tulokehitykselle. Näillä tiedetään tutkimusten mukaan olevan puolestaan selvästi suotuisa vaikutus poliittiselle osallistumiselle (ks. Lahtinen ym. 2017b).

Maahanmuuttotilanteiden selkeästi syntyperäisiä kansalaisia vähäisempää poliittista aktiivisuutta voidaan puolestaan tukea samoilla tavoin kuin muutakin kotoutumista. Tänä keväänä julkaistun OECD:n raportti *Working together for local integration of migrants and refugees* sisältää muistilistan paikallistason yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden lisäämiseksi ja kotoutumisen edistämiseksi eri toimialoilla (ks. Saukkonen 2018). Kuvaavaa on, että niiden yhteydessä ei mainita poliittista osallisuutta, vaikka se muodostaa yhdessä taloudellisen ja sosiaalisen integraation kanssa kokonaisuuden, jonka eri osat ovat dynaamisessa suhteessa toisiinsa.

Edellä esitettyä harjoitusta on mahdollista jatkaa pohtimalla erilaisia yhteiskuntapoliittisia täsmäkeinoja muiden osallisuuden ulkokehille helposti jäävien ryhmien tilanteen kohentamiseksi. Maria Ohisaloon symposiumiin laatima asunnottomuutta ja asuntopolitiikkaa käsittelevä katsaus toimii tähän erinomaisena verryttelynä. Kuten Herne tuo omassa puheenvuorossaan esiin, vaalidemokratian olennainen ominaisuus eli poliitikkojen tarve varmistaa uudelleenvalintansa ei kuitenkaan välttämättä kannusta ajamaan tasapuolisesti kaikenlaisten ryhmien intressejä, tarpeita ja preferenssejä edistäviä uudistuksia. Tasapuolisen empatian puute johtaa helposti poliittisen osallisuuden eliittikehään, jossa yhteiskunnassa vallitseva eriarvoisuus ilmenee sosioekonomisena vinoumana poliittisessa osallistumisessa ja edustuksessa, eri kansalaisryhmiltä päätöksentekoon tuleva syöte kaapautuu ja poliittisesti marginalisoituneiden ryhmien osallistumismotivaatio heikentyy entisestään.

Kyse on myös siitä, millaisin argumentein ja perusteluin kansalaiset ja heitä edustavat tahot käyvät yhteiskuntakeskustelua – ei vain vaalien yhteydessä, vaan myös niiden välillä. Julkinen sfääri ja argumentointi voivat olla näennäisesti avoimina kaikille, mutta käytännössä niitä hallitsee etäännyttävä ja teknokraattinen puhetapa. Se näkyy poliittiseen korrektiuteen tähtäävissä ilmaisuissa, kuten ”haavoittuvassa asemassa olevat”, ”marginalisoituminen” ja ”juurisyyt”, joille tämäkään kirjoitus ei ole immuuni. Deliberatiiviseen, puntaroivaan demokratiaan sisäänrakennettu empatian idea eri näkökulmia reflektoivasta, täysivaltaisesta ja kunnioit-

tavasta osallisuudesta on tässä mielessä jännitteinen. Ratkaisu ei voi olla pelkääntään se, että heikompiosaisia tai nukkuvia äänestäjiä edustaa joku muu, vaikka juhlapuheissa ”sairaiden ja köyhien asioiden edistäminen” kuuluukin kaikille. Toisaalta erilaiset demokratiainnovaatiot eivät lupaavuudestaan huolimatta välttämättä myöskään kykene tavoittamaan perinteisestä päätöksenteosta ulossuljettuja ryhmiä.

Entä miten on politiikan tutkijoiden empatian laita? Kykenemmekö tarpeeksi herkästi näkemään yhteyden yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden ja politiikan kentällä tapahtuvien muutosten välillä? Esimerkiksi populismin kasvuolosuhteita arvioitaessa on helppo viitata kontekstuaalisiin tekijöihin mukaan lukien mediarakenteen pirstaloituminen ja sen tuomat mahdollisuudet nykyisiä valtasuhteita haastavien toimijoiden ja vaihtoehtoisten narratiivien esiin pääsulle (vrt. esim. Mudde ja Kaltwasser 2017). Toisaalta populismin nousun voi nähdä myös loogisena seurauksena käynnissä olevan globaalin uusjaon tuottamasta erottelusta voittajiin ja häviäjiin. Tämä kohdistuu lisääntyvässä määrin myös keskiluokan sisälle työsuhteen laadun ja yksittäisten ammattien jatkuvuuteen kohdistuvien riskien kautta. Heikki Patomäki (2018) huomauttaa, että vaikka tutkijat ovat erimielisiä demokratian sietokyvystä eriarvoisuuden suhteen, eriarvoistumiseen johtaneet kehityskulut, demokratian kannatuksen väheneminen ja autoritaarisen nationalismin nousu kietoutuvat kiistämättä yhteen.

Yhä epäoikeudenmukaiseksi muuttuvassa maailmassa politologeilta ja muilta yhteiskuntatieteilijöiltä kysytään asennoitumista, jota Herne kutsuu Jean Decetyn ja Jason M. Cowellin (2014) erittelyä mukaillen motivationaaliseksi empatiaksi, eli valmiutta välittää välittömään lähipiiriimme kuuluvista ihmisistä. Tämä vaatii herkeämätöntä halua arvioida niin poliittisen päätöksenteon syötteitä ja tuotoksia kuin itse prosessin mielekkyyttä ja vaihtoehtomuusretoriikan torjumista ”toisenlainen maailma on mahdollinen” -argumenteilla. Politologit voivat olla myös proaktiivisesti tuomassa esiin eriarvoistumisen ehkäisemiseen tähtäävän politiikan yhteyttä poliittisen osallisuuden edistämiseen. Tähän on hyvät mahdollisuudet seuraavalla vaalikaudella, mikäli pääministerin asettaman eriarvoisuustyöryhmän viime keväänä valmistuneen loppuraportin esitykset otetaan seuraavan hallitusohjelman pohjaksi.

Politiikka-lehti tarjoaa alustan paitsi yhteiskuntakriittisille myös siekailemattoman idealistisille ja yhteiskunnallisiin innovaatioihin tähtääville puheenvuoroille. Niiden tavoitettavuus tulee olemaan jatkossa huomattavasti aiempaa laajempi lehden siirryttyä avoimeen julkaisemiseen. Tämä merkitsee myös sitä, että käsillä oleva numero jää historian viimeiseksi tässä muodossa julkaistuksi lehdeksi. Vuoden 2019 alusta lähtien *Politiikka-lehti* ilmestyy edelleen neljä kertaa vuodessa, mutta ainoastaan digitaalisesti Tieteellisen seurain valtuuskunnan TSV:n ylläpitämällä journal.fi-sivustolla. Saman sivuston kautta lähetetään jatkossa myös toimitukselle tarjottavat käsikirjoitukset. Lehdessä julkaistuista artikkeleista, katsauksista ja kirja-arvioista kootaan painettu vuosikirja. Myös lehden toimitus muuttaa sovitun rotaation mukaisesti Tampereen yliopistoon. Nykyinen toimitus kiittää kulu-neesta kahdesta vuodesta ja toivottaa hyvää ja empatian täyteistä vuotta 2019. Tämä numero on omistettu marraskuussa menehtyneen yleisen valtio-opin emeritusprofessori Tuomo Martikaisen muistolle. Valtiotieteellinen yhdistys kiittää sydämellisesti Tuomoa hänen mittavasta elämäntyöstään suomalaisen politiikan tutkimuksen hyväksi ja esittää syvät surunvalittelunsa omaisille.

LÄHTEET

- Decety, Jean ja Cowell, Jason M.. 2014. Friends or foes: Is empathy necessary for moral behavior? *Perspectives on Psychological Science* 9:5, 525–537.
- Hasson, Yossi, Tamir, Maya, Brahm, Kea S., Cohrs, J. Christopher ja Halperin, Eran. 2018. Are liberals and conservatives equally motivated to feel empathy toward others? *Personality and Social Psychology Bulletin*, early online view.
- Jost, John T., Pelham, Brett W., Sheldon, Oliver ja Sullivan, Bilian Ni. 2003. Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the disadvantaged. *European Journal of Social Psychology* 33:1, 13–36.
- Kallio, Johanna, Kauppinen, Timo M. ja Erola, Jani. 2016. Cumulative socio-economic disadvantage and secondary education in Finland. *European Sociological Review* 32:5, 649–661.
- Lahtinen, Hannu, Wass, Hanna ja Erola, Jani. 2017a. Periytyvää eriytymistä. Vanhemmillä selvä vaikutus nuorten äänestämiseen. *Tieto & trendit* 2017, 15–20.
- Lahtinen, Hannu, Wass, Hanna ja Hiilamo, Heikki. 2017b. Gradient constraint in voting: The effect of intra-generational social class and income mobility on turnout. *Electoral Studies* 45:1, 14–23.
- Lahtinen, Henrik. 2018. Varhaiskasvatusvelvollisuus puhuttaa? *Lapsen maailma* 1/2018, 34–35.
- Luhtakallio, Eeva ja Mustranta, Maria. 2017. *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Into Kustannus.
- Mudde, Cas ja Kaltwasser, Cristóbal Rovira. 2017. *Populism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Patomäki, Heikki. 2018. Eriarvoisuudesta osa 3: poliittiset seuraukset. https://patomaki.fi/2018/11/eriarvoisuudesta-osa-3-poliittiset-seuraukset/?fbclid=IwAR2vRov6pK8rcgEaegqus8htQCeUg6K4BDXhyGEI_46cUbzDHH_32yNvf0. Viitattu 23.11.2018.
- Piston, Spencer. 2018. *Class attitudes in America: Sympathy for the poor, resentment of the rich, and political implications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saukkonen, Pasi. 2018. *Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa. OECD:n raportti tarjoaa hyviä neuvoja kotouttamiseen paikallistasolla*. Työpapereita 2018:15. Helsinki: Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot.
- SAK. 2017. *Katoavat työpaikat. Työllisten määrän ja rakenteiden kehitys Suomessa 1987–2017*. Helsinki: SAK.
- Seuri, Allan, Uusitalo, Roope ja Virtanen, Hanna. 2018. Pitäisikö oppivelvollisuikärajaa nostaa 18 vuoteen? https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/wordpress/wp-content/uploads/2018/01/Seuri_Uusitalo_Virtanen_2018.pdf